

УДК 281.5:261.8

о. Андрій Чорненко*Івано-Франківський богословський університет
імені св. Івана Золотоустого***КАТОЛИЦЬКА КОНЦЕПЦІЯ ЕКУМЕНІЗМУ**

У статті розглянуто основні документи, в яких містяться правові норми екуменічного характеру Католицької Церкви, зокрема Постанови II Ватиканського Собору та Екуменічні Директиви. Вказані документи обумовлюють правові взаємовідносини між католиками й іншими християнами, установлюють правову базу, на якій зведено структуру конкретних церковних законів. Автор здійснив аналіз прямих юридичних норм екуменізму в Католицькій Церкві та охарактеризував ці документи, висвітлив сучасну католицьку екуменічну діяльність на практиці.

Ключові слова: *екуменізм, екуменічний рух, Церква, Собор, директива, Римський Архієрей, Апостольська столиця, католицько-православний діалог.*

Питання екуменізму та його проблематика у світовій практиці не так широко опрацьовані й розвинені, як інші галузі людських взаємовідносин, тож на початку дослідження слід чітко встановити й визначити зміст основних термінів цієї сфери. Ключовими тут є, в першу чергу, два: «екуменізм» та «екуменічний рух», які, на жаль, неоднозначно трактують і не завжди послідовно застосовують. Тому, щоб з'ясувати предмет і тематичну ділянку, яку порушує ця праця, маємо їх сформулювати. Спочатку обидва згадані поняття були тотожними, означали одне й те саме, тобто прагнення та дії, спрямовані на досягнення єдності християн [23, с. 46]. Однак з огляду на розвиток екуменізму й сучасний його стан, вони вже не тотожні, а кожен має своє значення й відповідний аспект.

Дослідження релігієзнавців і богословів засвідчують необхідність розрізняти екуменізм та екуменічний рух. Здебільшого в літературі йдеться про екуменічний рух, ніж про екуменізм як такий, тому саме першому присвячено найбільше уваги. В існуючих працях про екуменізм ці терміни (екуменізм, екуменічний рух) найчастіше використовують як взаємозамінні. Однак, як слушно зауважив О. Кисельов, слід ці поняття розрізняти, що він і намагався зробити у своїй монографії [21, с.8-15]. На цій підставі маємо зазначити, що під поняттям «екуменізм» слід розуміти доктрину, теоретичну базу), концепцію, учення, про єдність і дії, спрямовані на досягнення єдності між християнами. Натомість під поняттям «екуменічний рух» слід розуміти практичні дії, діяльність, заходи, зустрічі тощо, спрямовані на досягнення єдності між християнами. Найбільше уваги серед існуючих суб'єктів і прихильників об'єднавчих зусиль приділено саме останньому – екуменічному руху. Цей термін найчастіше використовують, звертаючись до проблеми поділу християнської Церкви, його найчастіше згадують і застосовують, обговорюючи або досліджуючи тему єдності християн [33, с. 136], а останнім часом не лише щодо їх, а й щодо єдності в середовищах

тих, хто сповідує різні релігії.

Проблематика термінологічної та понятійної сфери екуменізму як важливої ділянки суспільно-релігійного життя, на жаль, досить мало досліджена та висвітлена богословами й релігієзнавцями. Після деякої стагнації екуменічного руху в сучасному світі щораз частіше звертають увагу на теоретичну базу цього явища, тому можна сподіватися на більш докладне й чітке наукове опрацювання термінології, понять, їх класифікацію та типологію.

Принципи католицького екуменізму

Католицька Церква впродовж століть у питанні єдності займала однозначну позицію: відновлення єдності Церкви можливе виключно за умови приєднання до католицької спільноти. Такий підхід був зумовлений міцно вкоріненим у свідомості та переконаннях виключної правдивості й істинності Католицької Церкви, тобто «еклезіологічним та сотеріологічним ексклюзивізмом» [11, с. 7], характерним як для католиків, так і для православних. Прагнення об'єднати розділені Церкви та подолати церковні поділи в католицькому офіційному середовищі були підхоплені порівняно пізно. Подолання цього поділу в католицькій версії мало дві фази: 1) спочатку – заклик до всіх християн і Церков стати католицькими (приєднатись), підпорядкуватись Папі Римському; 2) визнання існування інших Церков і спільний пошук шляхів відновлення єдності.

У часи, коли зароджувався та встановлювався екуменічний рух Римський Апостольський Престол категорично забороняв католикам приймати в ньому участь, побоюючись, що він має на меті створення панхристиянства, що у свою чергу могло нести загрозу тотожності і виключному статусу Римо-Католицької Церкви, а також сприяти розвитку релігійного індивідуалізму. Папа Пій XI у своїй енцикліці 1928 року заборонив католикам брати участь в екуменічному русі та будь-яких ініціативах такого характеру [40]. Оцінку, стримане чи відкрито негативне ставлення до екуменізму й екуменічного руху в цілому висловлювали у своїх документах Римські Папи починаючи від Лева XIII і аж до Івана XXIII. Уперше позитивну оцінку, радше стримано-позитивну позицію Католицької Церкви було виражено в спеціальній інструкції Конгрегації Священної Канцелярії (ця конгрегація зараз носить назву Доктрини Віри) [42, с. 154], у якій окрім заклику молитися за успіх екуменічного руху вказано, як слід католикам ставитись до екуменічного руху, як проводити спільні зібрання, дано дозвіл на спільні молитви, однак заборонено спільні богослужіння, зокрема спільне служіння літургії.

Офіційний перелом у цьому питанні здійснив папа Іван XXIII, який уже з перших кроків свого урядування започаткував вагомі зміни й спрямував католицький світ на участь в екуменічному русі. В одній зі своїх перших енциклік він порушив проблеми єдності християн і зазначив необхідність дій у цьому напрямку [38]. У 1960 році ним створено Секретаріат з питань єдності християн та офіційно встановлено зв'язки з ВРЦ, однак Католицька

Церква не увійшла до Ради як повноцінний член і по сьогодні залишається виключно у статусі спостерігача. Усі наступні папи займали виразно позитивну позицію стосовно екуменізму та цього руху, що й визначало католицький погляд і мало суттєвий вплив на формування екуменізму в католицькій версії.

Повноцінну концепцію в цьому питанні було напрацьовано на II Ватиканському Соборі, який проходив у 1963–1965 рр., що значно вплинуло на всесвітній екуменічний рух. Саме тут було закладено фундамент католицького екуменізму [39, s. 23]. Відтоді його послідовно та старанно опрацьовано і він почав інтенсивно розвиватися. Основу католицької екуменічної концепції сформували навчання Римських Архієреїв (попередніх і наступних) та II Ватиканський Собор, що мають не лише ключовий, а й законодавчий вплив на доктрину Католицької Церкви. Як стверджує український дослідник і знавець екуменізму О. Кисельов: «Католицька церква видає посібники, рекомендації та директиви щодо практичних відносин із християнами інших церков і деномінацій. Деякі католицькі богослови висловлюють своє бачення тих чи тих проблем, стосовно яких немає офіційного вчення» [21, с. 47]. Тому основу католицького екуменізму визначають постанови чи вчення Римських Пап і II Ватиканського Собору. Усе інше – лише погляди католицьких, або ж не католицьких богословів, які не мають статусу офіційних. Їх твори й напрацювання мають приватний характер, віддзеркалюють виключно їхню власну позицію.

Роль II Ватиканського Собору

Розпочаті папою Іваном XXIII ініціативи відкритості до інших конфесій і християнських спільнот, найбільш виразно проявились у момент скликання II Ватиканського Собору в жовтні 1962 року. У якості спостерігачів на засідання й наради були запрошені та взяли участь представники інших Церков, зокрема православні, англіканці й протестанти [4, с. 194]. Саме на цьому Соборі було встановлено фундамент екуменізму й екуменічної доктрини Католицької Церкви.

Найбільш суттєвими документами у сфері екуменізму стали: Догматична Конституція про Церкву *Lumen Gentium*, Декрет про екуменізм *Unitatis redintegratio* і Декларація про релігійну свободу *Dignitatis humanae*. Хоча інші документи також містять окремі твердження та розпорядження стосовно проблематики єдності, проте ключовим залишається другий зі згаданих документів, створенню якого передувала кількатижня праця різних груп і секцій як самого Собору, так і деяких католицьких структур. Ще в липні 1960 року, коли йшов процес підготовки Собору, папа Іван XXIII дав розпорядження окремій комісії вивчити й опрацювати проблему поділу Церкви і можливості її вирішення [32, с. 167]. Напрацювання трьох комісій: богословської, Східних Церков та Секретаріату в справах єдності християн, було об'єднано в один документ, який згодом розглядали єпископи-члени II Ватиканського Собору та після поправок і доопрацювань затвердили 21 листопада 1964 року під назвою «Декрет про екуменізм» [32, с. 168]. Слід

відмітити, що всі документи, у тому числі й згаданий декрет, приймалися шляхом голосування всіх членів Собору.

Важливим твердженням цих постанов стала в першу чергу відмова від позиції «сотеріологічного ексклюзивізму», а також визнання існування інших Церков (поза католицькою), проблема поділу та потреба пошуку можливостей відновлення єдності християн [7, нр. 3]. Католицька Церква в особі 2 148 членів-учасників Собору (здебільшого єпископів), визнала необхідність того, щоб католики брали участь в єкуменічному русі, сприяли його розвитку та докладали зусиль у справі об'єднання. В одному з пунктів документа подано католицьке розуміння та визначення ключового поняття: «Під “єкуменічним рухом” треба розуміти ці дії та ініціативи, що постають та організуються відповідно до різних потреб Церкви та обставин часів для сприяння єдності всіх християн, як наприклад: найперше, усякі зусилля, щоб вилучити з ужитку всі слова, погляди та вчинки, що не відповідають по правді та слушності обставинам нез'єдинених братів, і тому утруднюють взаємні відносини з ними; далі, діалог між добре вишколеними затоками на спільних конференціях, зорганізованих між різними Церквами та громадами, в дусі релігійному, у якому кожний виклав би глибше науку власної спільноти та ясно з'ясував її характер» [7, нр. 4]. Цим, з одного боку, виявляється відкритість і готовність до прямого, тісного діалогу, співпраці, спільних дій з іншими християнами світу. Проте, з іншого боку, ще зауважується брак досвіду дійсно відкритого, щирого налаштування, зокрема в доборі слів, називанні інших християн «нез'єдиненими», тобто не об'єднаними з Католицькою Церквою. Однак слід пам'ятати, що це лише початки, перші кроки Католицької Церкви на всесвітньому єкуменічному полі.

На переконання Католицької Церкви розпочинати єкуменічні зусилля слід зі зміни переконань, зміни внутрішнього ставлення з негативного на позитивне. Зазначається потреба «внутрішнього навернення» (метаної), духовної відкритості, щирості, духовної пошани і християнської любові. А це у свою чергу можливо після прощення, вибачення один одному (християнам взаємно) образ, зневаги, переслідувань, які мали місце в минулому, протягом історії. Опісля слід починати з практик спільних молитов (богослужінь). Такий аспект єкуменізму названо «духовним єкуменізмом» [7, нр. 8].

У цьому декреті на всіх католиків накладено обов'язок у справі духовного єкуменізму. У документі чітко розмежовано два види єкуменізму: доктринальний і духовний. Якщо перший зарезервований виключно для фахівців у ділянці теології та Учительському Урядові Церкви [7, нр. 9, 11], то другий становить ділянку всіх вірних; він має загальний характер і не обмежений жодними особливими рамками. Знавці католицької єкуменічної доктрини визначають «духовний єкуменізм» як духовну, внутрішню налаштованість серця, позитивне ставлення і сприйняття іншого християнина, який різниться поглядами та Церковною спільнотою [29, с. 293]. Наступним кроком в єкуменічних ініціативах християн світу, з точки

зору католиків, повинно слідувати взаємне пізнання один одного, тобто осягнення поглядів на питання віри, моралі, богослужбові практики, традиції, духовність кожної християнської спільноти. Тривалий час через ворожість і взаємне невизнання вони не цікавились один одним, тому не знають ким і яким є християнство тієї чи іншої спільноти. А завдяки пізнанню християни можуть стати ближчі один одному, відкрити та пізнати свої подібності й розбіжності, те, що єднає, і те, що поділяє їх. Однак, висловлено деякі застороги стосовно неправильного трактування проявів екуменізму. Так, серед іншого стверджується: «Ніщо не є так далеке від екуменізму як отой фальшивий іренізм, із-за якого чистота католицької науки може потерпіти шкоду та її певний і первісний смисл може затемнитися» [7, нр. 11]. Тут згадано лише католиків, оскільки рішення стосуються виключно їх, отже, і застереження Церква дає своїм вірним. Хоча його можна застосовувати і як загальне застереження, що, скажімо, практикують і православні, оберігаючи «чистоту віри». Цим застереженням Католицька Церква намагається звернути увагу на правдивий сенс екуменізму, тобто не просто пошук миру, взаєморозуміння, а пошук внутрішньої відкритості та поваги зі збереженням основних правд віри. Іншими словами, екуменізм не може стати самоціллю й причиною спонукання, поступатися дійсно важливими речами, такими, як віра, догматичні погляди тощо. Подібні застереження ширше подано наприкінці документа в словах: «Цей священний Собор заохочує вірних, щоб здержувались від усякої легкодухости та невторопної ревности, що могли б пошкодити справжньому прогресові до єдності ... тобто вірна правді, що ми її прийняли від апостолів та Отців, та відповідаючи вірі, що її завжди визнавала Католицька Церква...» [7, нр. 24]. Знову акцентується на перевазі віри, правди, об'єктивному підході до екуменічних питань, щоб екуменізм не ставав самоціллю. Як зазначено в одному з підручників з екуменізму: «Екуменізм не замовчує правди, аби здобути прихильність співрозмовника» [23, с. 46].

У ключовому в усіх аспектах католицького екуменізму Декреті про екуменізм вказано напрямки зближення та діалогу з некатолицькими спільнотами. Визнано особливу близькість і важливість, місце та роль Православних Церков. Відзначено спорідненість і близькість Англіканської Церкви та Протестантських Спільнот, однак з певними застереженнями, які стосуються ключових питань віри, догм і св. таїн. Оскільки деякі протестантські спільноти значно різняться в цьому від Католицької та Православної Церков [7, нр. 14, 19]. Цим визначено напрям діяльності Католицької Церкви в питаннях екуменізму, співпраці, діалогу. Католики відмовилися від моделей єдності попередніх століть, тобто з посередництвом уній, навернення, приєднання до Католицької Церкви. Однак чітко зазначено, що католики залишаються прямими спадкоємцями Христової Церкви, зберегли те, що заповідав Ісус, його навчання та віру, що у свою чергу спонукає до реалізації заповіді єдності, даної Христом, та утвердження інших у правдах віри [9, нр. 8]. Саме таку роль вбачають католики в

єкуменічному русі. Хоча самі визнали, що це нелегка справа, яка потребує тривалого часу, тобто, що формальна єдність становить подальшу перспективу. Католики, розпочинаючи свій шлях в єкуменічному русі, одразу зазначили важливість єкуменізму, виявили бажання й готовність сприяти об'єднанню, однак розуміли, що справа єдності вирішиться в неблизькому майбутньому.

Іншою важливою ідеєю в постановах II Ватиканського Собору стало визнання та утвердження права релігійної свободи. Католицька Церква визнала право кожної людини на визначення: бути чи не бути віруючою, а якщо віруючою, то якої релігії чи християнської конфесії [8, нр. 2]. Стверджено, що це не кимось встановлене право, а вроджене, тобто кожен від народження має це право і може цілком вільно ним розпорядитися, зробити власний вибір. При чому це право повинні поважати й утверджувати всі люди, незважаючи на вік, національність, соціальний статус, а особливо будь-яка влада [41, s. 213]. Такий підхід був зумовлений ставленням Католицької Церкви до інших релігій. Окрім проблеми єдності християн II Ватиканський Собор присвятив увагу питанням єдності між усіма релігіями. Було визначено ставлення Католицької Церкви до нехристиянських релігій, зокрема юдаїзму й ісламу. У Декларації *Nostra aetate* висвітлено позицію стосовно них і прийнято рішення започаткувати ширший діалог і співпрацю з нехристиянськими релігіями [10, нр. 2]. Такий підхід аргументовано акцентуацією релігійних цінностей, які більшою чи меншою мірою містяться як у примітивних, так і зрілих релігіях, зокрема індуїзмі, буддизмі, ісламі. Цим визначено напрям діалогу та відкритості стосовно інших релігій. Однак слід чітко розмежувати єкуменічний рух і діалог з іншими релігіями. Це зовсім різні речі: єкуменічний рух передбачає виключно єднання між християнами, а відносини з іншими релігіями відбуваються в рамках доброзичливості та пошани. Католицька Церква одночасно приєдналася до єкуменічного руху та започаткувала міжрелігійний діалог, якого до цього моменту не було. Головним і пріоритетним залишався однак єкуменізм, оскільки становив для християн першочергове завдання.

Відповідно до постанов II Ватиканського Собору в католицькій концепції єкуменізмом називають погляди й постави, які виражають прагнення християн до об'єднання, і мають на меті єднання християн усіх конфесій в одній Христовій Церкві, зберігаючи при цьому різноманіття поглядів на питання віри, обряду та духовних практик [36, s. 853]. Сам Собор дав значний поштовх розвитку католицького єкуменізму й єкуменічного руху в цілому. Його постанови стали основою всіх наступних документів чи то Римських Архієреїв, Апостольської Столиці чи католицьких Єпископських Конференцій окремих країн світу. Серед найважливіших стверджень Собору: 1) Християнська Церква Сходу і Заходу розходяться радше в способі вислову правди віри, аніж в її спостереженні; різняться літургійними практиками та церковним устроєм, що також не є суттєвим, а

скоріш вказує на багатство чи різноманіття Церкви; 2) відновлення єдності християн – головне завдання Церкви, а поділ – причина нерозуміння та поганого сприйняття вірними інших релігій, невіруючих людей; 3) заклик усіх католиків включатись до екуменічного руху, спричинялись до пошуків відновлення єдності, долання бар'єрів недовіри, незнання один одного; 4) заклик до пошанування всіх християн.

Сучасна католицька екуменічна практика

Позиції Католицької Церкви, висловлені на II Ватиканському Соборі немовби влили нове дихання в легені світового екуменічного руху, який переживав певну стриманість дій у 1950–60-х роках. Вплив цієї події став визначальним у всі наступні десятиліття. З'явилися нові надії на подолання церковного поділу та досягнення мети самого руху [4, с. 172]. Церкви й християнські спільноти, завдяки католицьким ініціативам, почали більш відкрито ставитись одне до одного, формувати групи з вивчення позицій і поглядів кожної Церкви-спільноти, частіше зустрічатись. Переосмислювались підходи й можливі моделі єдності, зокрема не формальної, чи пошуку якомога більшої однорідності, а шляхом *communio ecclesiarum*, тобто «сопричастя», своєрідної духовної єдності, у значенні відкритості, взаємного визнання та пошани [37, с. 49]. Кожна Церква має право зберігати власну ідентичність, цілісність, особливості духовних чи літургійних практик, що ґрунтується на принципі взаємного доповнювання й збагачення Христової Церкви як такої. Відкриття Католицькою Церквою, а зокрема Римськими Архієреями, завдання і обов'язку служіння єдності, заклало нові можливості, думки, напрями екуменічного руху.

Активізована після II Ватиканського Собору співпраця між Католицькою Церквою та ВРЦ отримала свій вираз у створенні окремої групи в ділянці доктринального діалогу й практичної співпраці. Оскільки офіційно домовленість було підписано в Женеві 1965 року (головний офіс ВРЦ), то ця група одержала назву «Ватикан-Женева» [36, с. 858]. Це змішана група, утворена Секретаріатом у Справах Єдності Християн і ВРЦ, яка в 1967 році прийняла спеціальний робочий документ під назвою «Екуменічний діалог». У ньому окреслено такі питання: чим є цей діалог, на чому базується, яку постать може набирати, хто в ньому може брати участь, які теми можна пропонувати і як його належить реалізовувати. Насамперед він є засобом відкриття релігійної правди й будівництва спільноти між усіма християнами. У згаданому документі визначено основні принципи такого діалогу: контактування, лояльності, конкретних дій у справі відновлення єдності, взаємного доброзичливого відкриття (один одного), бажання практичної співпраці, рівності. Важливим тут стає відкритість і бажання разом шукати та будувати можливість єдності. Як стверджує О. Гачко: «Бажане “буття разом” створює не лише добрий клімат для діалогу, але й формує сприятливі обставини до порозуміння, а також допомагає у висвітленні справжніх християнських вартостей навіть у тих питаннях, які ми теоретично були схильні оцінювати негативно» [5].

У Католицькій Церкві на той час уже існував і діяв Секретаріат у справах сприяння єдності християн (з 1960 року), який згодом, у 1988 році, змінив статус на «Рада». Основне його завдання полягало в тому, щоб втілювати постанови II Ватиканського Собору, зокрема Декрету про єкуменізм. Саме він курує єкуменічні відносини та підтримує їх, а також співпрацює з різними єкуменічними організаціями, зокрема ВРЦ, контролює створення документів Католицької Церкви єкуменічного характеру, утілює та пояснює принципи католицького єкуменізму [18, с. 81-82]. За посередництвом офіційних спостерігачів Рада бере участь у засіданнях, конференціях, зустрічах єкуменічного характеру, сама організовує такі зібрання.

Основний напрям, визначений постановами II Ватиканського Собору, послідовно продовжували, поглиблювали й розвивали папи Павло VI та Іван Павло II. Головний акцент в єкуменічних відносинах Католицької Церкви покладено на діалог із Православними Церквами. Хоча інтенсивно розвивалися подібні зустрічі та діалоги з англіканцями, деякими протестантськими спільнотами, дохалкедонськими Церквами. Усю увагу католиків зосереджено на православних, тому більшість зустрічей, дій і документів присвячується відносинам з ними. Зокрема в січні 1964 року папа Павло VI та константинопольський патріарх Атенагор I зустрілися в Єрусалимі, де разом молилися. Таке було вперше після сотень років ворожого ставлення. Католицько-православний діалог було розпочато, і першим його великим досягненням стала подія, що відбулась 7 грудня 1965 року, коли очільники обох Церков взаємно зняли анафема між Римом і Константинополем, накладені 1054-го року. У своїй промові у Фанарі папа Павло VI заявив, що «завданням глав Церков та їхньої ієрархії є вести Церкви в напрямі повного відновлення сопричастя. Вони повинні робити це, визнаючи і шануючи один одного, як пастирі окремих частин Христового стада, звертати увагу на єдність і уникати усього, що могло б привести до розколу, чи викликати сум'яття» [28, с. 167]. Після цього тривала багаторічна практика обміну листами, привітаннями тощо, відбувались взаємні візити глав Католицької та Константинопольської Церков за часів Павла VI та Івана Павла II.

Католицько-православний діалог ставав дедалі інтенсивнішим. Спочатку на найвищому рівні було заявлено бажання утворити спеціальні комісії, які б розвивали діалог, результатом чого стало створення координаційної групи, а в 1979 році Міжнародної двосторонньої комісії з богословського діалогу. Вирішено розпочати діалог з того, що є спільним, і так поступово перейти до точок розбіжності. Важливими здобутками стали спільні декларації цієї комісії на теми Євхаристії, віри, свячень і служіння в Церкві [детальніше див.: 26, с. 142-150]. Однак діалог не був простим і легким, а в 1989 році, був припинений на вимогу православної сторони.

У своїх офіційних висловах Іван Павло II зокрема зазначав: «Спогади про гірке минуле не повинні бути джерелом звинувачень і полеміки, але

повинні спонукати до взаєморозуміння та любові, як в наш час, так і в майбутньому» [17, с. 744]. У 1995 році папа Іван-Павло II видає енцикліку під назвою *Ut unum sint*, яка стала спробою вдихнути нове життя в екуменічний рух і католицько-православний діалог зокрема. Вона висвітлювала екуменічні заходи минулого (після 1965 р.) та окреслила перспективи майбутнього. Енцикліка мала важливе значення для католицького екуменізму, однак не знайшла потрібного відголосу в інших християн. Саме в ній папа детально зосереджується на проблемах і перспективах екуменічного діалогу, дає практичні вказівки, насамперед католикам, визначає поняття практичного екуменізму, тобто співпрацю, спільні дії в ділянках душпастирства, культури, соціальних питань, євангельської благовісті [16, нр. 40]. Акцентовано обов'язок католиків, а також усіх християн, старанно і наполегливо трудитись у справі досягнення повноти єдності Христової Церкви, зазначено, що це одне з вагомих та істотних завдань, які поставив сам Христос. У зазначеному та інших документах папи підтверджено тезу «єдність в різноманітності» [16, нр. 57] як один із варіантів єдності, у якому йдеться про взаємне визнання, пошану, спілкування християн, що вже є виявом єдності, натомість різноманітність та існування окремих Церков не суперечить поняттю єдності. Взаєморозуміння та певне наближення в розв'язанні проблемних питань віри, на переконання папи, призвели до певного виразу єдності, єдності, однак не слід забувати, що головне завдання екуменічного руху полягає в тому, щоб відновити повну видиму єдність усіх християн [16, нр. 77]. Подібно до того, як ватиканські постанови визначали молитву найважливішим рушієм у справі пошуку єдності та її здобуття, наступні папи вказували на необхідність спільних молитов християн різних конфесій.

У цьому ж році Іван Павло II видав апостольський лист *Orientalis Lumen*, у якому зазначив: «Сьогодні ми розуміємо, що єдність можна досягнути за допомогою Божої любові, тільки в тому випадку, коли Церкви спільно будуть цього бажати, в цілковитій пошані окремих традицій та необхідній автономії» [15, нр. 20]. Серед інших заходів цього папи важливими для екуменічної справи стали спільні урочистості присвячені ювілейному 2000 року, коли символічний вхід у третє тисячоліття спільно здійснили Римський Архієрей, Голова Англійської Церкви і представник Константинопольського патріархату, і зустріч із православним Главою Вірменської Церкви [14, нр. 12]. Він також зустрічався із представниками протестантських Церков, звертався до них. Так, зокрема, під час візиту до Німеччини в 1980 році мав окрему зустріч із представниками Ради Німецької Євангельської Церкви [31, с. 56]. Подібні заклики, події, зустрічі, відбувались упродовж усього понтифікату Івана Павла II.

У той же час авторитетний і відомий богослов Й. Рацингер (майбутній папа Бенедикт XVI), оцінюючи здобутки й тогочасну ситуацію в екуменічному русі, досить скептично висловлювався про перспективи «договірної екуменізму», вважаючи його політикою і дипломатією, при

цьому вказуючи на важливість духовної складової християн та передусім участі Бога, від якого остаточно все залежить [27, с. 171]. Екуменізм, на думку теолога, приніс розчарування. Та це не означає, що християни не повинні шукати єдності. Будучи поділеними й різними, вони мають розуміти, що неможливо створити таку єдність, яку поставили собі за мету – повну чи формальну, адже єдність може мати іншу іпостась – духовну. На важливість саме духовного екуменізму звертав увагу й інший відомий католицький богослов В. Каспер, який вважає духовну складову, а особливо спільну молитву, ключовим шляхом у досягненні єдності та творенні екуменічного руху [19, с. 12-13].

Позицію, обрану II Ватиканським Собором щодо екуменізму, записано й утверджено в Катехизмі Католицької Церкви – офіційній базовій книзі з усіх питань віри й моралі. Тут зауважено існування однієї Христової Церкви, яка знаходить свій видимий вираз у Католицькій Церкві. Поряд з цим наявна й теза про легітимну різноманітність Церкви в існуванні різних спільнот християн, зазначено потребу пошуку осягнення єдності, у тому числі й повної, видимої, а також підтверджено завдання кожного християнина працювати над її здобуттям [20, нр. 813-822]. Стосовно православних стверджено: «З Православними Церквами така єдність настільки глибока, що дуже мало бракує, аби вона досягла повноти, яка дозволила б спільне відправлення Господньої Євхаристії» [20, нр. 838]. Хрещення визнається об'єднуючим елементом усіх християн і проявом єдності, тому всі – одно в Христі, брати між собою. Усі документи, які видано Апостольською Столицею після 1965 року, базуються виключно на постановах II Ватиканського Собору і мають посилення й обґрунтування в них, або ж у папських документах. Слід також відзначити, що головний документ Церкви – Катехизм, побудований переважно на згаданих рішеннях.

Наступник Івана Павла II папа Венедикт XVI зайняв радикально помірковану позицію стосовно екуменічної діяльності Католицької Церкви, хоча на початку свого понтифікату виразно висловлював бажання та намір продовжувати екуменічний напрям, започаткований II Ватиканським Собором й утверджуваний попередніми папами [2, с. 95]. Однак він чітко визначив попередні фундаментальні засади католицького екуменізму, тобто ствердження існування єдності Католицької Церкви, яка є найважливішою для католиків [2, с. 99]. Це слід розуміти як стриманий підхід, без зайвих емоцій і надмірної заангажованості, зокрема неприйнятних форм поступливості, від чого застерігав Декрет про екуменізм. Позицію, що виражала певні зміни в підході до питань екуменізму, було заявлено Венедиктом XVI, коли він ще очолював Конгрегацію Доктрини Віри, яка опублікувала Декларацію *Dominus Iesus*. У цьому документі визначено Католицьку Церкву як дійсну, справжню Христову Церкву, у якій присутня повнота правди Христової та спасіння. Натомість інші Церкви визнаються як такі, що не мають таких рис (повноти правд віри та засобів спасіння), усі інші так чи інакше наближені до цієї правди і повноти [35, с. 758] в залежності від

того, наскільки протягом століть відійшли від неї. Ієрархію наближеності визначено відповідно до тверджень II Ватиканського Собору, тобто найближче після католиків ці риси мають православні, згодом англіканці, протестанти. Саме твердження також не було новим, подібну тезу виразно заявлено ще в Декреті про єкуменізм [7, нр. 3], що тоді викликало багато негативних відгуків у православних та протестантів. Згаданий вище та інші документи папи Венедикта XVI визначили зміну єкуменічного напрямку Католицької Церкви на стриманий, але позитивний. Католицька Церква й надалі продовжувала працювати над проблемою єдності та брати участь в єкуменічному процесі. Сам Римський Архієрей заявив: «Ця єдність не означає того, що можна було б назвати єкуменізмом повернення, тобто запереченням і відкиненням власної історії віри. Не означає вона й уніфікації у всіх виявах богослов'я й духовності, у літургійних формах та в науці. Єдність в різноманітності, і різноманітність у єдності: повна єдність і справжній католицизм у первісному його значенні йдуть у парі. Необхідна умова для здійснення цього співіснування – щоб наша діяльність на користь єдності постійно очищувалася й відновлювалася, зростала й дозрівала. До цієї мети може привести діалог. Він є чимось набагато більшим, ніж обмін думками, ніж урочиста академія – це обмін дарами, в якому Церкви і церковні спільноти можуть віддати для спільного розпорядження свої скарби» [2, с. 100; 3, с. 238]. Одночасно Венедикт XVI зазначає, що важливим залишається діалог, однак єдність не здобувається тільки людськими зусиллями, це передовсім справа Божа, його дар, отримання якого вимагає певних духовних зусиль і постав. Також папа акцентує на духовному єкуменізмі, який становить серце єкуменічного руху [2, с. 100-101], що фактично є повторенням постанов II Ватиканського Собору та документів папи Івана Павла II.

За часів свого понтифікату Венедикт XVI не відновлював й активно не підтримував світового єкуменічного руху, який і так перебував у стагнації, він також не розвивав внутрішньої католицької доктрини, або діяльності в цьому напрямі. Навпаки, цей папа виразно й послідовно виявляв бажання змінити попередньо визначену лінію та застосувати історичну модель «приєднання» до Католицької Церкви. Останнім таким кроком стала його Апостольська Конституція *Anglicanorum Coetibus* [34], звернена до вірних Англіканської Церкви з пропозицією приєднатись до Католицької Церкви. У цьому документі йдеться про заохочення та надання можливості приймати католицизм цілим англіканським спільнотам, при цьому зберігаючи часткову автономію і властиві їм богослужбові практики. Це викликало здивування й певне негативне сприйняття у світі, зокрема насторогу православних, які власне домоглись у період активного діалогу рішучої відмови Католицької Церкви від моделі «уній», або прозелітизму. Однак ця подія не перешкодила зустрічам і розмовам папи з главою Англіканської Церкви 21 листопада 2009 року, які серед іншого обговорювали цей документ. Як подають інформаційні агентства: «Папа і архієпископ Кентерберійський висловилися

за відновлення богословського діалогу між двома деномінаціями. Діалог раніше був перерваний в зв'язку з неприйнятністю для Католицької Церкви тих ліберальних змін, які мали місце в Англіканському співтоваристві. У своєму виступі архієпископ заявив, що католицизм і англіканство дуже близькі, а відмінності, що існують між ними, такі, як ставлення до служіння Папи Римського і жіночого священства – це „розбіжності другого порядку”. Він також піддав критиці позицію Католицької Церкви, яка вважає, що висвячення жінок є перешкодою для екуменічного діалогу і підкреслив, що Англіканські Церкви не збираються відмовлятися від жіночого священства» [1]. Хоча папа Венедикт XVI заявляв відкритість щодо діалогу та пошуку єдності, однак загальносвітова тенденція в екуменічній сфері вже не була активною, тому й Римський Апостольський Престол змінив тактику, намагаючись шукати інших можливостей для єдності.

Чільний Папа Римський Франциск запевнив, що йтиме шляхом екуменізму, як і його попередники. Першим кроком на цьому шляху стала його зустріч 20 березня 2013 року з делегатами християнських Церков, що прибули до Ватикану на церемонію інтронізації. У своїх виступах з приводу святкування 50-річчя декрету II Ватиканського Собору «Unitatis redintegratio» та інших документів Собору про Церкву, а саме – «Lumen gentium» і «Orientalium Ecclesiarum», Понтифік висловив думку, що за цей час «на основі богословських мотивів, вкорінених у Писанні та Переданні Церкви, змінилося наставлення католиків щодо християн, приналежних до інших Церков і церковних спільнот». У слові, проголошеному з нагоди зустрічі з учасниками Пленарної асамблеї Папської Ради сприяння єдності християн, яка відбулася 20 листопада 2014 року, Єпископ Риму зауважив, що екуменічна ментальність повинна пронизувати «богословське навчання та душпастирську діяльність» і що на шляху до єдності важливими є «розвиток духовного екуменізму та цінування екуменізму крові» [25]. Розуміння екуменізму як духовного процесу стало лейтмотивом у спілкуванні Святішого Отця з екуменічною делегацією з Фінляндії 17 січня 2014 року [12]. Тема духовного екуменізму прозвучала і під час зустрічі з делегацією Євангельсько-Лютеранської Церкви 4 травня 2015 року, на якій папа Франциск у черговий раз підкреслив, що «Дух Утішитель завжди буде світлом та силою як для духовного екуменізму, так і для богословського діалогу» [24]. На початку 2016 року вперше в історії відбулася зустріч Глави Католицької Церкви з Главою Російської Православної Церкви, у результаті якої була підписана спільна декларація. У цьому документі окреслено сфери співпраці та діалогу, які не мають богословського характеру, проте є важливими для зближення Церков – це переслідування християн на Близькому Сході, питання сім'ї, секуляризації, роль християн у секуляризованому суспільстві, питання молоді тощо. Головне завдання як зустрічі, так і Гаванської Декларації полягало в демонстрації «дружніх» стосунків і відмови від «конкуренції». Попри декларування екуменічних цілей підтекст цього документу містив вразливі тези й термінологію, що були

сприйняті неоднозначно в українському суспільстві та викликали критику не тільки очільників УГКЦ і УПЦ КП, а й ієрархів, священників, мирян, учених Греко-Католицької і Римсько-Католицької Церков, світських оглядачів, представників громадянського суспільства як в Україні, так і закордоном. Влучну оцінку цій «епохальній зустрічі» дав Блаженніший Патріарх Святослав Шевчук як такої, що «сталася, але не відбулася» [13], адже цілі в її учасників були не просто різними, а недотичними, бо перебували в різних площинах: Єпископа Риму – у духовній, Патріарха Московського – у політичній.

Згідно з даними на 2008 року Католицька Церква провела понад 70 двосторонніх діалогів різного рівня з протестантськими спільнотами, зокрема лютеранами, реформаторами, пресвітеріанами, баптистами, адвентистами, методистами, п'ятидесятниками та іншими, а також англіканцями й старокатоликами. Вона є членом більшості Національних Рад Церков окремих країн, а також трьох Регіональних Рад [6; 30, с. 133-144]. На початку XXI століття позиція та практика Католицької Церкви виявляється найбільш дієвою в екуменічному русі. Як стверджує один із дослідників: «На регіональному, національному і парафіяльному рівнях екуменічна позиція втілюється в життя. В багатьох країнах католики ініціюють і беруть участь у тижнях молитов за християнську єдність, практикують спільне використання культових споруд, задіяні в міжхристиянських видавничих проектах» [21, с. 53]. Слідуючи власне закликам Римських Архієреїв у Католицькій Церкві широко поширилася практика спільних молитов різних християн про єдність, зокрема так званий тиждень молитов за єдність. Хоча сама вона уведена на початку XX століття англіканським духівником у США, який разом зі своєю спільнотою почав присвячувати вісім днів січня (18–25), молитвам за християнську єдність [22, с. 178]. Її згодом перейняли інші християни, зокрема католики, а в Європі поширював «батько» католицького духовного екуменізму П. Кутюр'є. Зараз вони широко практикуються серед католиків і протестантів по всьому світу. Участь у них беруть також православні.

Висновки. Сучасна католицька концепція екуменізму базується у світлі постанов II Ватиканського Собору. У них закладено правові основи екуменічної діяльності, способи та методи, за допомогою яких розвивається, поглиблюється і практикуються екуменічні взаємовідносини з християнами інших деномінацій. Католицька Церква веде екуменічний діалог і підтримує взаємозв'язки лише з основними напрямками християнства: православними та протестантами, а саме з тими, хто визнає Пресвяту Трійцю та Ісуса Христа Богом і Господом, а також має дійсне хрещення. В першу чергу, католики прагнуть до єднання з православними як тими, хто зберіг усі правди віри, св. таїнства, традицію Церкви. У другу чергу, її екуменічна ініціатива спрямована на ті протестантські спільноти, які найбільше зберегли без суттєвих змін еkleзіальну традицію і спадщину. Важливим є те, що в правовий спосіб сформульовано, яким чином Католицька Церква здійснює практичні взаємовідносини й ініціативи по відношенню до згаданих

християн і наскільки підтримує практичні аспекти їх взаємної участі у внутрішньоцерковному еклезіальному житті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бенедикт XVI зустрівся з архієпископом Кентерберійським: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ecumenicalstudies.org.ua/ekumenichni-novyny/2009/11/23/131>.
2. Венедикт XVI. Божа революція / Венедикт XVI; вступ. сл. Камілла Руїні; пер. з іт. о. Климентія Василя Стасіва, ЧСВВ. – Жовква: Місіонер, 2009. – 132 с.
3. Венедикт XVI. Сіль землі: Християнство і Католицька Церква в XXI столітті: Розмова Петера Зевальда з Йосифом Рацінгером / Пер. з нім. О. Конкевича. – Львів: Місіонер, 2007. – 282 с.
4. Гарнонкур Ф. В мирі Господу помолімся: До богослов'я літургії та християнської єдності / Филип. Гарнонкур; пер. О. Конкевич; упоряд. О. Турій; Інститут історії Церкви Українського Католицького ун-ту. – Львів: Монастир Свято-Іванівська Лавра; Видавничий відділ «Свічадо», 2004. – 232 с.
5. Гачко О. Засади екуменічного діалогу у світлі документу групи «Ватикан-Женева»: доповідь в рамках III наукової студентської конференції «Екуменізм в історії Церкви: здобутки, втрати, перспективи», Львів 14-15.04.2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.chs.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=68&Itemid=0.
6. Дані французького екуменічного центру Centro pro Unione [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pro.urbe.it/dia-int/e_dialogues.html.
7. Декрет про екуменізм Unitatis redintegratio (Сесія V, 21 листопада 1964) // Документи Другого Ватиканського Собору (1962 – 1965): Конституції, декрети, декларації. Коментарі / перекл. з лат.; Український католицький університет. – Львів: Свічадо, 2014. – 608 с.
8. Декрет про релігійну свободу Dignitatis humanae (Сесія IX, 7 грудня 1965) // Документи Другого Ватиканського Собору (1962 – 1965): Конституції, декрети, декларації. Коментарі / перекл. з лат.; Український католицький університет. – Львів: Свічадо, 2014. – 608 с.
9. Догматична конституція про Церкву Lumen gentium (Сесія V, 21 листопада 1964) // Документи Другого Ватиканського Собору (1962 – 1965): Конституції, декрети, декларації. Коментарі / перекл. з лат.; Український католицький університет. – Львів: Свічадо, 2014. – 608 с.
10. Декларація про ставлення Церкви до нехристиянських релігій Nostra aetate (Сесія VII, 28 жовтня 1965) // Документи Другого Ватиканського Собору (1962 – 1965): Конституції, декрети, декларації. Коментарі / перекл. з лат.; Український католицький університет. – Львів: Свічадо, 2014. – 608 с.
11. Доброер О. Екуменізм у контексті діалогу католиків та православних / Олександр Доброер // Колегія. – 2001. – № 1. – с. 6-10.
12. Екуменізм – це духовний процес. Папа Франциск прийняв екуменічну делегацію з Фінляндії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kmc.in.ua/папа-римський/9542-delegaciazfinlandiidopapy.html>.
13. «Зустріч, яка не відбулася?» – Блаженніший Святослав [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.credo-ua.org/2016/02/151917>.
14. Іван Павло II. Апостольський лист «Novo millennio ineunte» («На початку нового тисячоліття») Святішого Отця Івана Павла II до єпископів, духовенства і вірних з нагоди завершення великого ювілею 2000 року (06.01.2001). – Львів: Видання Секретаріату Синоду Єпископів Української Греко-Католицької Церкви, 2001. – 59 с.

15. Іван Павло II, Апостольський лист «*Oriente Lumen*» («Світло Сходу») Римського Архієрея Івана Павла II до єпископів, духовенства і вірних з нагоди сотої річниці листа Папи Льва XIII «Гідність Східних» (02.05. 1995).
16. Іван Павло II. Енцикліка «*Ut unum sint*» («Щоб усі були одно») Святішого Отця Івана Павла II (23.05. 1995).
17. Иоанн Павел II. Экуменизм и взаимоотношения с Восточными Церквами // Верую в Церковь единую, святую, вселенскую и апостольскую / под ред. Э. Каптуркевич. – Т. 1. – Москва: Католич. колледж им. св. Фомы Аквинского, 2000. – 760 с.
18. Каноническое право о Народе Божиим и о браке / уряд. Іван Юркович. – Москва: Истина и жизнь, 2000. – 624 с.
19. Каспер В. Руководство по духовному экуменизму / Вальтер Каспер; Пер. с англ. (Серия «Современное богословие»). – М.: Библиейско-богословский институт св. апостола Андрея, 2008. – 75 с.
20. Катехизм Католицької Церкви: Компендіум. – Львів, 1999.
21. Кисельов О. Феномен екуменізму в сучасному християнстві / Олег Кисельов. – К.: Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, 2009. – 133 с.
22. Клеман О. Бесіди із патріархом Агенагором / Олів'є Клеман // Знаки часу. До проблеми порозуміння між Церквами / упор. З. Антонюк, М. Маринович. – Київ: Сфера, 1999. – С. 176-182.
23. На шляху до єдності: Підручник з екуменізму / пер. з пол. Ф. Шкраб'юка. – Львів 1999. – 64 с.
24. Папа про екуменізм: Питання пошани до життя і сім'ї не можуть бути предметом компромісу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.deuspater.pp.ua/?p=10675>.
25. Папа Франциск: екуменізм – одна з моїх щоденних турбот [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kyrios.org.ua/news/world/14240-papa-frantsisk-ekumenizm-odna-z-moyih-schodennih-turbot.html>.
26. Партлен П.М. Про католицько-православну єдність / П.М. Партлен // Сопричастя. – 1996. – № 3-4. – С. 142-150.
27. Ратцінгер Й. Осягнення екуменізму / Йосиф Ратцінгер // Сопричастя. – 1996. – № 3-4. – С. 169-175.
28. Слово папи Павла VI в патріаршому соборі м. Фанар, під час візиту до патріарха Агенагора I, 25.07.1967 р. // Томос Агапіс. Документи про відносини Римського і Константинопольського Престолів у 1958–1984 рр. / Пер. з англ.; наук. ред. Н. І. Кочан. – К.: Дух і літера, 2001. – 558 с. – С. 164-172.
29. Стасяк С.-Я. Основи догматичного богослов'я / о. Славомір Ян Стасяк, о. Роберт Завіла; переклад Орест Старко. – Львів: Місіонер, 1997. – 310 с.
30. Фарел Б. Екуменізм сьогодні: ситуація в Католицькій Церкві. Результати опитування, здійсненого Папською Радою із сприяння єдності християн / Брайан Фарел, секретар Папської ради зі сприяння єдності християн // У пошуках єдності християн / переклад з англ. – К.: Дух і літера, 2008. – С. 133-144.
31. Федорів О. Іоанн Павло II – Папа миру / Олександр Федорів, Ольга Михайлів. – Тернопіль: Підручники та посібники, 2001. – 96 с.
32. Церква. Східні Церкви. Екуменізм / переклад А. Г. Великий. – Рим 1965.
33. Шевченко В.М. Словник-довідник з релігієзнавства / В. М. Шевченко. – Київ: Наукова думка, 2004. – 559 с.
34. Benedict XVI, Apostolic Constitution *Anglicanorum Coetibus*, 04.11.2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/apost_constitutions/documents/hf_ben-xvi_apc_20091104_anglicanorum-coetibus_en.html.

35. Congregatio pro Doctrina Fidei, Declaratio Dominus Iesus, 06.08.2000, AAS (2000), с. 758 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_200008_06_dominus-iesus_lt.html.
36. Екуменизм // Encyklopedia Katolicka. – Т. IV: Docent – Ezzo / red. R. Łukaszyk, L. Bieńkowski, F. Gryglewicz. – Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 1989. – S. 853.
37. Нанс В. Теологічні підстави екуменізму в світлі сучасної теології католицької / Войцех Нанс. – Lublin, 1971. – 128 s.
38. Іоаннес ХХІІІ, Енцикліка Ad Petri cathedram, 29.06.1959 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.vatican.va/holy_father/john_xxiii/encyclicals/documents/hf_j-xxiii_enc_29061959_ad-petri_en.html.
39. Мiziołek В. Wprowadzenie do zagadnień ekumenicznych / Władysław Miziołek. – Warszawa, 1986. – 90 s.
40. Pius XI, Енцикліка про релігійну єдність «Mortaliū animos» (06.01. 1928) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.vatican.va/holy_father/pius_xi/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_19280106_mortaliū-animos_en.html.
41. Prawo wyznaniowe (stan prawny na 1 lutego 2000 r.) / red. Henryk. Misztal. – Lublin, 2000. – 240 s.
42. Suprema Sacra Congregatio pro Sancti Officii, Instructio De motione oecumenica, 23.12.1949 // Acta Apostolicae Sedis. – 1950. – № 42. – S. 142-157 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vatican.va/archive/aas/documents/AAS-42-1950-ocr.pdf>.

priest Andriy Chornenko

CATHOLIC CONCEPT OF ECUMENISM

The article deals with the main documents that contain the legal norms of the ecumenical character of the Catholic Church, in particular the Decrees of the Second Vatican Council and the Ecumenical Directives. The above-mentioned documents stipulate the legal relationship between Catholics and other Christians, establish the legal basis on which the structure of specific church laws is built up. The author analyzed the direct legal norms of ecumenism in the Catholic Church and described the documents by giving them a definition, as well as highlighting the current Catholic ecumenical activity in practice.

Key words: *ecumenism, ecumenical movement, church, cathedral, directive, Roman hierarch, apostolic capital, Catholic-Orthodox dialogue.*